

Květy města. Veřejná zeleň I

Tomáš Kučera

Tento seriál se bude postupně věnovat zelené infrastruktuře měst, sídelní zeleni, která dnes obklopuje drtivou většinu obyvatel ČR. Městská ekologie je novým oborem populárním tak, jako

byla krajinná ekologie před třiceti lety. Pokusím se postupně tuto tematiku, která může ochranu přírody zajímat, přiblížit, jakkoliv ochranářský pohled na ni může být zatím rozporuplný.

Nízkonákladové letničkové a trvalkové výsadby jsou dnes populární i v okolí zámků, ovšem jen cvičené oko botanika rozpozná značný podíl ruderalních druhů (leckdy alergenních – merlík, lebeda, šťovík) pod příkrovem kvetoucích okrasných rostlin – riziko možného konce těchto ploch při snižujících se nákladech na údržbu (vodní zámek Kasteel Ooidonk u Gentu, Belgie). Fota: Tomáš Kučera

Není louka jako „louka“ – co s trvalými květinovými porosty?

Už jste také někde na kruhovém objezdu nebo podél silnice ve městě viděli podivný pestrobarevný ruderál, který vám na první pohled nic známého nepřipomínal? Zahlédli jste kulturní plevel tam, kde evidentně nebyla žádná plodina? Nediňte se, tento zmatek v očích přírodovědce je výsledkem cíleného vysazování zahradníků a přináší novodobý trend v péči o veřejnou zeleň. Cílem je překvapivě nejenom estetické hledisko, ale především snaha ušetřit stále se tenčící veřejné prostředky na údržbu zeleně ve městech. Zdůvodněním pak, kromě nižších nákladů na údržbu, světe div se – podpora biodiverzity! Ohlas veřejnosti? Pozitivní, inu pestrobarevný spektakulární ruderál se už v myslích městského obyvatelstva natrvalo usídlil, a kdekomu připomíná dokonce pestré květnaté louky ze vzpomínek na mládí. Jak se k tomuto novodobému trendu má postavit ochrana přírody, kterou na jednu stranu veřejné prostory v městském prostředí příliš netrápí, na stranu druhou má ještě před očima invazní „rozjezd“ vlčího bobu mnoholistého nebo netvařce křovitého podél silnic do volné krajiny? Podporovat? Nepodporovat? Aktivně tomu bránit (postoj pro dnešní OP tak příznačný)? Vezmeme to ale popořadě.

Pohledem botanika

Cizí druhy do naší přírody nepatří. Ve městech pak představují sice určité obohacení místní beztak už ruderalizované a synantropní flóry, nicméně po důkladné masáži invazní biologií jsme k nim apriorně opatrní, nedůvěřiví a nevidíme je rádi. Totéž pak platí i o kultivarech našich domácích rostlin, a to především z hlediska ochrany původního genofondu. Na druhou stranu do výsadeb na soukromých pozemcích zasahovat nemůžeme, veřejná zeleň běžného botanika-ochránáře zase tak moc nezajímá a nález kulturních plevelů – v hospodářské krajině kvůli čištění osiva a herbicidům již téměř či úplně vyhynulých – může koneckonců jen a jen potěšit.

Pohledem krajináře

V ochraně krajiny a péči o její kulturní dědictví (viz také jeden z příštích dílů seriálu) už přes deset let naplňujeme Evropskou úmluvu

Iniciální stádium výsadby samovolně se obnovujícího záhonu vedle klášterní zahrady (Litomyšl).

o krajině. Jedním ze základních principů úmluvy je, že stírá rozdíl mezi volnou a příměstskou krajinou a krajinou města. Snahou je propojit v procesu krajinného plánování tzv. modrou a zelenou infrastrukturu měst na příměstskou zeleň tak, aby především živočišné druhy mohly do měst migrovat a nacházely tam druhotná útočiště. Čím větší plocha je ve městech osazená nepůvodními – zejména jehličnatými – druhy v umělých substrátech, tím je strmější přechod či bariéra pro spontánní šíření organismů vázaných na zeleň.

Pohledem správce sídelní zeleně

Květinové záhony letniček tvořící ornamentální vzory, které jsme dříve znali jen z historických zahrad a parků, se natolik těšily oblibě a přízni obyvatel, že se postupně usídlily i v centrech měst, a staly se tak trvalou součástí veřejné zeleně. Vysoké náklady na jejich vysazování a údržbu (předpěstování, výsadba, odplevelování, zálivka, atd.) však přinesly v době tenčících se veřejných rozpočtů potřebu nového pohledu na květinové výsadby. Ze západní Evropy, především z kolébek hortikulturního výzkumu Anglie a Německa, se k nám postupně začal šířit trend letničkových a trvalkových výsadeb s vyšším stupněm autoregulace (= obnovou samovýsevem)

a extenzivní údržbou. Výhodou těchto porostů z pohledu správce zeleně je kromě úspory především pozitivní zpětná vazba veřejnosti (Baroš a Martinek 2011).

Pohledem vegetační ekologie

Zatímco ze začátku se v zahradnické odborné literatuře hovořilo prakticky výhradně o trvalkových výsadbách (Baroš a Martinek 2011, v této výborné brožuře je přehledně shrnutá i historie a přehled druhů doporučených pro ČR), v pozdějších publikacích se už objevují formační vegetační termíny, jako jsou „společenstva inspirovaná přírodou“ (Kuřková 2013) či „letničkové záhony z přímého výsevu“ (Kuřková a Klasová 2015). Lze se ovšem setkat i s označením „barevné louky“ či dokonce „květnaté louky s letničkami“ (Feit a Straková 2015). Trend nahrazování polopřirozených a umělých městských trávníků s pampeliškami, jezelem a alergenním jíllem může mít řadu příznivců i v přírodovědných kruzích, nicméně je třeba se zdržet emotivního podbarvení. Druhově pestré květnaté louky reprezentují z přírodovědného hlediska odlišné hodnoty, a měli bychom se erozi odborných termínů ve prospěch porostů s dosevem nepůvodních druhů velmi striktně vyhýbat/bránit. Místo „květnaté louky“ bych se proto přidržel termínů zahradnických

a doporučil označení postihující vývoj v čase od iniciálního „květinového záhonu“ přes „travinobylinný záhon“, který se dosycuje náletovými druhy a finálně se zapojuje do „trvalého květinového porostu“, jehož cílem je ovšem pitoreskní – rozuměj ‚malebný‘ – vzhled. Ztotožňování těchto porostů s loukami, a dokonce snaha jimi louky nahrazovat, je odborně zavádějící hned z několika hledisek: (a) druhové složení v loukách je pestřejší, minimálně třetinu až polovinu druhů tvoří „traviny“, tedy trávy a šáchorovité (ostřice, bika, sítina, atd.); (b) absence víceetážové struktury porostu; (c) absence dlouhodobě ustálených ko-evolučních vazeb zejména

Rozsáhlé ruderalizované plochy podél komunikací skýtají velký potenciál pro aplikaci trvalých květinových porostů (České Budějovice).

mezi rostlinami a hmyzem; (d) dlouhodobé načasování seče, živinového a záplavového režimu selektovalo druhovou skladbu jak generalistů, tak specialistů, včetně desítek vzácných druhů vázaných právě na druhově bohaté louky. V trvalém květinovém porostu místo toho najdeme kromě nepůvodních spíše druhy iniciálních stádií s ruderální životní strategií. Z toho plyne ještě další skryté riziko – pokud bude pokračovat trend nadále se tenčících nákladů na údržbu a tyto plochy zůstanou pouze sečené bez jarního pletí, pak ruderální alergenní merlíky a lebedy v nich opět zaujmou vyšší zastoupení, skryté pod příkrovem pestrobarevných květů.

Invasivní komule Davidova (*Buddleja davidii*) je původní ve střední Asii, její kultivary jsou dnes velmi populární v zahradních výsadbách. V západní Evropě je to agresivní ruderální neofyt, samovolně se šířící druh na sušších antropogenních stanovištích (nábreží Scheldy, Tournai, Belgie)

Jde o biodiverzitu?

Dostáváme se k úhelnému problému pohledu na biodiverzitu. Ze zahraničí známe desítky vědeckých prací zaměřených na biodiverzitu měst, z nichž v tomto dílu zmíním především čtrnáctidílný soubor článků z anglického Sheffieldu publikovaný v letech 2003–2010, kde bylo studováno šedesát soukromých i veřejných zahrad. Výsledky byly na svou dobu velmi překvapivé: prakticky všechny studované skupiny ukázaly vyšší diverzitu druhů, než se obecně očekávalo (Gaston 2010). Právě s argumentem posílení biodiverzity měst se opakovaně setkáváme i v článcích propagujících letničkové

a trvalkové výsadby. Je třeba zde ovšem zdůraznit, že pokud nebudou ve středoevropském prostoru provedeny seriózní studie zaměřené současně na několik skupin hmyzu, nelze tuto argumentaci předjímat. Naopak, nedávno vyšla tematická rešerše v prestižním časopise ze skupiny Nature (Wilde a kol. 2015) shrnuje vcelku očekávatelný fakt, že cizí rostlinné druhy obecně hostí méně druhů hmyzu než druhy domácí. Z hlediska vzácných druhů specialistů je tak vždy lepší volbou obnova přirozených luk s původní druhovou skladbou (Jongepierová a Poková 2006), než zakládání umělých porostů s nepůvodními druhy, byť na principu přírodní zahrady. Alternativou mohou být regionální směsi, pokud ovšem zachovají regionální charakter a původ (Nikodémová a Bradna 2010). Obnova druhově bohatých luk je značně komplikovaný proces, který musí postihnout mnohvrstevné vazby mezi organismy (Prach a kol. 2015).

Závěr

Květinové trvalé porosty představují novodobý trend v péči o zeleň veřejných prostranství. Pokud nahrazují pravidelně sázené záhony letniček s ornamentálními vzory, je jejich ekonomický přínos zřejmý, estetický přínos pak může být hodnocen jen v kontextu předchozího stavu a okolního prostředí. Z hlediska ochrany biodiverzity tyto záhony, resp. druhy na nich vysazené, představují vždy potenciální riziko vzniku invazního chování. Je proto třeba pečlivě sledovat jakýkoliv projev či sklon k samovolnému šíření. Také běžně rozšířenou argumentaci o zvyšování diverzity hmyzu nelze bez dalších seriózních studií přijímat nekriticky. Na druhou stranu náhradu původních ruderálních porostů s výskytem alergenních merlíků a lebed lze považovat za pozitivní stejně jako kladný ohlas veřejnosti. Tyto uměle vzniklé porosty by však nikdy neměly nahrazovat původní polopřirozené louky s domácí druhovou skladbou. Velmi důležitá je v tomto případě také správná terminologie. „Louka“ rozhodně není vhodným odborným termínem pro uměle vysazené porosty nepůvodních druhů, byť tyto ji na první pohled mohou připomínat. Nezaměňujme dojmy s pojmy!

Městský trávník s lučními druhy poskytuje při pozdější seči atraktivní květnatý aspekt, na větší ploše lze navíc sezónně obměňovat posečené cesty pro chodce (České Budějovice).

Ornamentální letničková výsadba před návštěvnickým střediskem NP Harz (Německo).

Zdroje

- Baroš A., Martinek J. (2011): Trvalkové výsadby s vyšším stupněm autoregulace a extenzivní údržbou. Certifikovaná metodika č. 2/2011-050. VÚKOZ v.v.i., Průhonice.
- Feit O., Straková M. (2015): Barevná louka U Náhonu ve Strakonících. Zahrada-park-krajina, 25/2: 26-29. (velmi pěkná fotodokumentace porostů)
- Gaston K. (ed., 2010): Urban ecology. Cambridge Univ. Press, Cambridge.
- Jongepierová I., Poková H. [eds.] (2006): Obnova travních porostů regionální směsí. ZO ČSOP Bílé Karpaty, Veselí n. Moravou; <http://www.bilekarpaty.cz/csop/stahnout/metodika.pdf>.